

society institutions, channels of manifestation of social activity are created. Thus, the construction of the third psychological component is carried out - social behavior. Behavior is determined by cognitive and affective spheres, and legitimate channels for the implementation of social activity. Accordingly, monologism of presentation of information becomes an important tool of social-psychological impact.

Key words: *monologue, interactivity, discourse, narrative, cognitive sphere, affective sphere, behavior.*

Омелянюк Сергій Миколайович – здобувач кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля;

Omelianiuk Serhii – Applicant of department of practical psychology and social work of East Ukrainian National University of Volodymyr Dahl.

УДК 159.9.072: 37.013.42

DOI: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2019-50-3-1-189-201>

Комар Т.В.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ УСПІШНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВИХОВАНЦІВ ЗАКЛАДІВ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДОГЛЯДУ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

ORCID: 0000-0001-8957-0971

В статті показано, що серед функцій, які виконує сім'я, є економічна (планування, розподіл, заробіток, трата грошей), репродуктивна (народження дітей, планування сім'ї), рекреативна (відпочинок та дозвілля), функція піклування про дім (господарча, побутова), соціалізуюча (виховання соціальних навичок та вмінь, освіта), терапевтична (формування ідентичності, психологічна підтримка). У відносинах до дитини сім'я надає відчуття приналежності до певної групи (без чого людина почувається самотньою), реалізує потребу у безпеці, комфорті; дарує відчуття і надає реальні докази своєї значущості для інших, без чого у людини розвивається почуття неповноцінності; надає змогу відчути взаємне тепло і любов; формує почуття своєї неповторності та індивідуальності. Показано, що функціонування прийомних сімей потребує, безперечно, психологічної та професійної підготовки прийомних батьків, орієнтації їх діяльності на забезпечення реалізації інтересів саме дитини, а не на розв'язання власних проблем. У такій сім'ї мають якнайповніше гармонійно поєднуватись мотивація батьків стосовно створення прийомної сім'ї та інтереси прийомної дитини. Виховний

процес у прийомній сім'ї має не лише позитивний бік, але і свої проблеми. Прийомні діти, котрі потрапляють у нову сім'ю, потребують посиленої уваги прийомних батьків, особливо на перших порах перебування в новому соціально-педагогічному та психологічному середовищі. У такої ситуації іноді виникають агресивні реакції, як у прийомних дітей так й у рідних дітей, агресія у свою чергу провокує психологічну напругу у батьків. Наголошується, що у процесі адаптації, що відбувається у сім'ї вся родина потребує допомоги психолога.

Ключові слова: дитина, соціалізація, соціальна адаптація, вихованці закладів інституційного догляду.

Постановка проблеми. У сучасних умовах соціальна політика України в галузі дитинства полягає в створенні умов для розвитку, задоволення потреб та реалізації інтересів дитини. Для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, ця політика полягає у створенні можливості виховання в сім'ї.

Саме у сім'ї зусиллями, вмінням, через душу і серце всіх членів родини, і передусім батьків, дитина проходить два етапи **соціалізації**. Під час **первинної соціалізації** у неї формується бачення навколишнього світу й орієнтація в ньому, оцінка, самооцінка, потреба в спілкуванні і визнанні, почуття власної значущості. Суть **вторинної соціалізації** в тому, що дитина готується до виконання нею соціальних ролей і функцій, тобто відбувається підготовка до входження людини у суспільство.

Серед функцій, що виконує сім'я, є економічна (планування, розподіл, заробіток, трата грошей), репродуктивна (народження дітей, планування сім'ї), рекреативна (відпочинок та дозвілля), функція піклування про дім (господарча, побутова), соціалізуюча (виховання соціальних навичок та вмінь, освіта), терапевтична (формування ідентичності, психологічна підтримка). У відносинах до дитини сім'я:

- дає відчуття приналежності до певної групи (без чого людина відчувається самотньою), реалізує потребу у безпеці, комфорті;
- дарує відчуття і дає реальні докази своєї значущості для інших, без чого у людини розвивається почуття неповноцінності;
- дає змогу відчути взаємне тепло і любов;
- формує почуття своєї неповторності та індивідуальності.

Функціонування прийомних сімей потребує, безперечно, психологічної та професійної підготовки прийомних батьків, орієнтації їх діяльності на забезпечення реалізації інтересів саме дитини, а не на розв'язання власних проблем. У такій сім'ї мають якнайповніше гармонійно поєднуватись мотивація батьків стосовно створення прийомної сім'ї та інтереси прийомної дитини.

Виховний процес у прийомній сім'ї має не лише позитивний бік, але і свої проблеми. Прийомні діти, котрі потрапляють у нову сім'ю, потребують посиленої уваги прийомних батьків, особливо на перших порах перебування в новому соціально-педагогічному та психологічному середовищі. У такої ситуації іноді виникають агресивні реакції, як у прийомних дітей так й у рідних дітей, агресія у свою чергу провокує психологічну напругу у батьків. Таким чином, у процесі *адаптації*, що відбувається у сім'ї вся родина потребує допомоги психолога.

Мета статті. Саме на розгляд особливостей етапів розвитку сім'ї, яка бере на виховання прийомну дитину, підготовки сім'ї до змін в особистому та сімейному житті, ролі психолога у подоланні труднощів та налагодженні адаптації, спрямована ця стаття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Адаптація є багатограним і комплексним явищем у житті соціальних суб'єктів і як суспільний феномен є досить складним структурно-функціональним утворенням, яке проявляється на всіх рівнях соціального життя людей. Саме завдяки цьому адаптація стає одним з універсальних способів подолання кризових явищ та підготовки людей до включення в інші соціальні системи.

Особливе місце посідають питання адаптації прийомних дітей, які входять у сімейне середовище. У цьому мікросередовищі передбачаються, окрім медичного аспекту допомоги, розвиток пізнавальних можливостей, позитивної мотивації, корекція поведінки, формування трудових і соціально-побутових адаптивних навичок та вмій. Результатом виховання і навчання є адаптація прийомної дитини до нових умов співжиття, співпраці, співтворчості, до умов самовдосконалення.

Незаперечним є факт, що адаптація – двоєдиний процес, у ході якого дитина не лише відчуває на собі вплив з боку прийомних батьків і соціально-педагогічного середовища, але й сама може активно впливати на певні процеси середовища, трансформуючи його відповідно до своїх потреб.

Зважаючи на складність адаптивного процесу, соціальний педагог і прийомні батьки мають володіти основними механізмами соціально-психологічної адаптації, зокрема такими як:

- *когнітивний*, який включає всі психічні процеси, пов'язані з пізнанням: відчуття, сприйняття, уявлення, пам'ять, мислення, фантазування тощо;

- *емоційний*, який включає різні моральні почуття й емоційні стани: стурбованість, заклопотаність, співчуття, засудження, тривогу, радість тощо;

- *практичний* (поведінковий), який спонукає до певної спрямованої діяльності дитини у соціальному середовищі.

Виховання у прийомній сім'ї має чітко виражене соціально-педагогічне спрямування – забезпечення умов для адаптації дитини у соціальному середовищі, максимальна нейтралізація набутого нею негативного досвіду, компенсація вад фізичного і психічного розвитку, набутих в умовах асоціального оточення. У цьому процесі можна бачити два аспекти соціальної адаптації прийомних дітей: вузький і широкий.

Адаптація у вузькому розумінні означає передусім пристосування дитини до умов життя у сім'ї, які повністю задовольняють потреби, необхідні до розвитку особистості.

Одним з першочергових завдань прийомних батьків – спроба пробудити «відчуття сім'ї» у прийомної дитини. Дитина, яка опиняється в новому оточенні, перш за все повинна пристосовуватися до нього, відчути себе частиною сім'ї, а не просто вихованцем, якого взяли на певний час.

Навчити дитину теоретично усвідомити, що таке сім'я, сімейні стосунки, неможливо, це почуття закладено в дитині, але воно не може розвинути, якщо дитина перебуває поза сім'єю. Лише за умови відносин з боку оточуючих членів родини можливо пробудження в дитині закладених природних потреб та навичок до сімейного співжиття. Так спрацьовує механізм вирішення завдання прийомної сім'ї – соціальної адаптації дитини.

Соціальна адаптація у вузькому розумінні передбачає всебічний розвиток дитячої індивідуальності, формування особистісного «Я», позитивного досвіду сімейної взаємодії, що стане психологічною основою для створення власної сім'ї.

Адаптація у широкому розумінні пов'язана із поступовим виведенням дітей на простір суспільних стосунків поза родину: відвідування дитячого садка, школи, гуртків, секцій, неформальне спілкування з однолітками, іншими особами. Такі стосунки розвивають в дитині навичок соціального життя, становлення соціального індивіда та засвоєння відповідних соціальних ролей. Спілкування прийомних дітей з родичами, сусідами, знайомими родини розширює соціальний досвід дитини, формує вміння і навички спілкування.

Термін адаптації дитини залежить від наявності емоційного контакту з прийомними батьками, рівня довіри, відкритості стосунків в родині, наявності певних проблем у дитині.

Батьки беручи на виховання дитину, стикаються з різними проблемами, серед них і такі, що потребують особливої уваги з перших днів співжиття: здоров'я дитини; педагогічна занедбаність; прояви негативної поведінки, агресії чи замкнутості.

Особливої уваги потребує стан здоров'я вихованця. Прийомні батьки повинні отримати медичну довідку про стан здоров'я дитини, а також

максимальну інформацію про її біологічних батьків. За наявності повної інформації прийомні батьки реально оцінюють власні можливості щодо утримання дитини.

Внаслідок недостатньої уваги свого часу з боку біологічних батьків у дитини може проявитися затримка у розвитку, а саме:

- відставання у розвитку мовлення;
- знижений рівень оволодіння предметною діяльністю;
- відсутність самостійності;
- відхилення у розвитку інтелекту (бідність мови, слабкі навички письма, лічби, читання, просторової уяви);
- розлади уваги, невміння концентруватися на певній справі.

Ці затримки можливо наздогнати тільки з певним часом.

Прийомним батькам необхідно бути готовим до негативних проявів у поведінці прийомних дітей, що без сумніву, є наслідком попереднього життя. Це можуть бути:

- різні ступені прояву агресивності (руйнівна активність, жорстокість, злість, грубість, некерованість тощо);
- крадіжки;
- брехня;
- лінощі;
- небажання навчатися;
- неохайність;
- онанізм;
- постійно відчуття голоду (необмеженість у їжі);
- періодичне жебрацтво.

Труднощі, пов'язані з компенсацією негативної поведінки прийомних дітей, необхідно вирішувати, виходячи з власного досвіду прийомних батьків за порадами педагогів, психологів, соціальних працівників. А також за умови делікатного підвищення вимог, контролю за діяльністю та навчанню серед однолітків.

Не існує однозначних правил входження дитини в сім'ю.

Проте є певні етапи виховного впливу на дитину залежно від ступеня довіри і готовності вихованця сприймати і керуватися ідеями, які намагаються довести йому вихователі.

Першим етапом організації виховного впливу з боку дорослих має стати подолання недовіри вихованця, руйнування емоційного бар'єру між новим мікросередовищем і дитиною. Дитина спочатку спостерігає, потім вивчає життєвий простір, щоб визначити, наскільки безпечний він до неї. На цьому етапі можна чекати пустощів, агресії, відвертої непокори: адже дитина вивчає

систему покарань у родині, засвоює правила життя. Тільки переконавшись у безпечності свого становища та адекватності вимог і покарань, дитина сприймає дорослих як вихователів.

Другий етап, коли свідомо створюються ситуації, що змушують дитину замислитися над доцільністю її поведінки. Цей етап розпочинається після подолання емоційного бар'єру. Його можна назвати боротьбою мотивацій. Батьки повинні віднайти незаперечливі мотивації до подолання шкідливих звичок, або неадекватної поведінки дитини. У дитини повинні поступово формуватися обґрунтовані мотивації, відмова від старих.

Тільки *на третьому етапі*, коли дитина самостійно усвідомить негативізм власних норм поведінки і вирішить позбавитися їх, батьки цілеспрямовано, відкрито і делікатно можуть допомогти їй в цьому. Виховний вплив у такому випадку набуває цілеспрямованості і сприймається як допомога в подоланні проблеми, а не як нав'язування одноманітних правил.

Процес адаптації дітей, які тривалий час перебували в критичних негативних умовах або зазнали сильного психологічного стресу, є довготривалим і складним. Враховуючи особливості розвитку дітей, позбавлених батьківського піклування, які потрапляють на виховання у прийомні сім'ї, основні завдання, що постають перед прийомними батьками, особливо на етапі адаптації дитини до умов сімейного виховання, можуть бути сформувані так:

- 1) формувати у прийомної дитини об'єктивну самооцінку;
- 2) створювати такі умови, щоб дитина відчувала, що вона сприймається дорослими саме такою, якою вона є, у її неповторності і своєрідності, з помилками і суперечливим життєвим досвідом.

Коли дитина потрапляє на виховання до прийомної сім'ї, це не означає, що її попередній життєвий досвід в один день перекреслюється. Він є основою формування нової системи стосунків.

Потрібно поважати дитину, її досвід, ставитися до неї, як до особистості, ставати для неї життєвим прикладом, надійною опорою.

Запорукою позбавлення негативних проявів та деформацій соціального досвіду прийомної дитини є налагодження у прийомній сім'ї стосунків, побудованих на почутті єдиної сім'ї, відсутності поділу на вихователів і вихованців, рідних та прийомних дітей.

Також можна виділити певні загальні соціально – психологічні характеристики, що будуть впливати на адаптаційні процеси, прийомних дітей різних вікових груп.

I вікова група – дитина від 0 до 2 років:

Позитивний бік:

- прийомні батьки починають формування особистості практично з нуля;

- дитина не пам'ятає нікого з колишніх родичів, з ними вона пов'язана тільки фізіологічними характеристиками: колір очей, волосся, форма обличчя, фігура, тип нервової діяльності тощо.

Негативний бік:

- невідомо як проходила вагітність та пологи біологічної матері;
- невідомо які хвороби що успадкувала дитина можуть проявитися пізніше;
- деякі захворювання, травми перенатального періоду виявляться після року;
- дитина потребує найбільшої уваги батьків тому що поки повністю безпорадна.

II вікова група – дитина від 3 до 4 років:

Позитивний бік:

- наявність зовнішніх особливостей, можлива оцінка стану здоров'я та своєчасне виявлення патологій;
- дитина піддається ефективному зовнішньому впливу на розвиток інтелекту та характеру;
- починає говорити, багато рухається, цікавиться оточенням;

Негативний бік:

- багато часу приділяється на догляд за дитиною, постійна увага на малюка;
- дитина часто хворіє: застуди, інфекції.

III вікова група – дитина від 5 до 7 років:

Позитивний бік:

- дитина більш самостійна та незалежна;
- прояв рис характеру й темпераменту;
- прояв здібностей, нахилів та інтересів;
- захворювання стають рідкішими;
- можливо строїти діалог на різні теми;
- криза «семи років» у додатку з початком навчання у школі;

Негативний бік:

- пам'ятає окремі епізоди минулого життя, які можливо негативно позначилися на її свідомості й поведінці;
- періодичні зриви у поведінці, у ставленні до ближніх.

IV вікова група – дитина від 8 до 11 років:

Позитивний бік:

- дитина самостійна, незалежна, працелюбна;
- чітко простежуються особливості характеру, поведінки, звички, нахили, здібності, рівень інтелекту;
- дитина хоче мати гарну сім'ю;
- може оцінити ваше бажання турботи про неї що полегшить стосунки;

Негативний бік:

- сформовані звички, риси характеру, моделі поведінки, частіше не позитивні;
- може «проявити характер» не в кращому розумінні;
- потрібно велике терпіння, вміння стримуватися, адекватна оцінка обставин батьками.

V вікова група – дитина від 12 до 15 років:

Риси дитини такі як й у попередньому етапі. А також:

Позитивний бік:

- може допомагати у родинних справах, виконувати певні обов'язки;
- пошук свого «Я-особистості»;

Негативний бік:

- дитина переживає типову підліткову вікову кризу, що може негативно позначитися на поведінці, навчанні, стосунках;
- можливо нещасливе «перше кохання»

VI вікова група – дитина від 15 до 18 років:

Мабуть, це дуже важкий вік, тому що дитина вже доросла, сформована особистість. У цьому віці за умови позитивного розвитку потрібна підтримка, легке керування діями, допомога у будь-якому виборі дитини.

Позитивний бік:

- доросла дитина – перший помічник у вихованні молодших дітей;
- сформована особистість;
- усвідомлює необхідність позитивної підтримки з боку батьків;

Негативний бік:

- можливі великі прогалини у знаннях, багатий негативний життєвий досвід
- страх перед майбутнім у дитини;
- орієнтованість на стосунки з протилежною статтю.

Таким чином, найбільш трудомісткий фізично процес адаптації немовлят, але чим доросліша дитина, тим довший її процес адаптації в родині та більш важкий він у психологічному плані.

На кожному етапі адаптації поряд з батьками знаходиться психолог. Здійснюється підтримка прийомної сім'ї, особливо на початковому етапі. Вона потрібна для сприяння адаптації прийомної сім'ї та прийомної дитини до нових умов проживання.

Таким чином, процес адаптації, набуває кульмінації на момент входження дитини в прийомну сім'ю та життя перший рік, півтора. Але потрібно відмітити, що адаптаційні процеси в родині повинні мати добру підготовку, щоб вони пройшли якомога краще. А це в свою чергу допоможе дитині у майбутньому переживати адаптаційні процеси в різних соціальних інститутах громади.

Успішна соціалізація прийомної дитини допомагає їй краще зрозуміти важливість родинних зв'язків для подальшого професійного росту та більш повної реалізації своїх можливостей.

Уявіть собі стілець, або будь яку іншу площину, яку підтримують більше десяти ніжок чи інших опор. Це уявна модель успішної соціалізації з більшістю життєво-необхідних напрямків. Сидячи на такому стільці, ви почувате себе впевнено, і можете собі дозволити різні рухи, навіть, інколи, небезпечні.

Чотири опори – це мінімально-допустима кількість, після якої потрібно буде балансувати, аби не втратити рівновагу і не впасти.

Аналогічно і в процесі соціалізації залишається 4 основних напрямки, які має освоїти дитина:

- освітньо-професійний або творчий напрямок передбачає, що дитина з раннього дитинства має можливість розвивати свої здібності. Батьки намагаються дати дитині добру освіту, інколи залучають репетиторів, забезпечує необхідними іграшками, літературою, відвідують разом з дитиною гуртки, секції, клуби. У більш дорослому віці разом роблять професійний вибір батьки і діти, зважаючи на сімейні традиції та здібності дитини.

- нормативно-правовий напрямок передбачає знання дитиною своїх прав і обов'язків. Проживаючи в родині, дитина отримує досвід захисту прав родини або окремих її членів через конкретні правозахисні інститути. Для дитини є значним поняття гідність. Вона вчиться захищати її, залучаючи до процесу потрібних людей.

- економічний напрямок соціалізації формується з раннього дитинства, коли дитина дізнається, що іграшки, солодоці, розваги треба купувати за гроші. Пізніше дітей залучають до розподілу сімейного бюджету де визначається, що

для сім'ї і для неї є найважливішим або життєво необхідним. В разі дефіциту грошей сім'я веде домашнє господарство, щоб раціонально використовувати зароблені кошти.

- сімейно-родинний напрямок передбачає засвоєння дитиною головних ролей «тата» і «мами». Вона дізнається про те, що в сім'ї є обов'язки, які розділяють на всіх членів. Інколи вони теж можуть бути «жіночими» і «чоловічими». В неповних сім'ях цей поділ відсутній.

Дитина вчиться турбуватись, допомагати, відповідати один за одного, вирішувати конфлікти, виходити з них, відстоювати свої інтереси, поважаючи інших. Саме сім'я формує ставлення до власного здоров'я та до здоров'я рідних, співчуття тим, хто цього потребує.

Отже, ці чотири основних напрямки допомагають дитині в біологічній сім'ї стати повноцінним членом суспільства.

Ми знаємо, що більшість дітей, які попадають до прийомних сімей вже мають фізичні або психологічні відхилення, і шлях їх соціалізації вимагає багато більших зусиль.

Особливо це стосується дітей шкільного віку, які вже мають негативний досвід асоціальної сім'ї.

Давайте розглянемо більш детально причини, з яких діти не можуть отримати всіх необхідних навичок для самостійного життя, та потребують ре соціалізації до нових соціально-психологічних умов.

1) Розвиток творчих здібностей у дитини міг не відбуватися з таких причин:

- неуважність та байдужість батьків
- невідвідування освітніх закладів (дитсадка, школи, позашкільних закладів);
- відсутність освітньої мережі (в сільській місцевості);
- скрутне економічне становище сім'ї;
- інвалідність, або хворобливий стан здоров'я дитини.

2) В нормативно – правовому напрямку дитині важко орієнтуватись якщо:

- з боку батьків не було роз'яснень, що можна і чого не можна, за що можуть бути покарання;
- відсутній досвід захисту гідності людини або періодичне порушення гідності дитини;
- недосконала система виховання з покараннями та заохоченнями
- відсутність культури спілкування з різними віковими та соціальними групами.

3) Для більшості дітей, які виховувались в інтернатних установах або дезадаптованих сім'ях дуже складно оволодіти соціально – економічними проблемами через такі причини:

- відсутність досвіду купівлі-продажу;
- відсутність можливості розпоряджатися коштами;
- занедбане домашнє господарство, або його відсутність;
- недбале чи нераціональне ставлення батьків до грошей;
- відсутність в інтернатних закладах побутової техніки.

4) Найбільших зусиль від дитини вимагає сімейно-родинний напрямок, якщо:

- дитина довгий час перебувала в інтернатній установі;
- попередній досвід сімейних стосунків має багато негативних відтінків;
- відсутні позитивні родинні зв'язки, та зв'язки з близькими людьми;
- відсутній позитивний приклад ставлення до здоров'я;
- дитина виховувалась в неповній сім'ї.

Висновки. Для того, щоб прийомній дитині було легше адаптуватися в майбутньому до умов життя поза межами прийомної сім'ї, психологу варто рекомендувати батькам деякі поради:

1. Намагайтеся дізнатися і надати дитині більше інформації про її біологічних батьків та родичів. Прийомних дітей цікавить хто передав їм характерні риси? Звідки в мене талант художника? Ким і де працювали мої батьки? Чи є у мене брати і сестри та які вони?

2. Намагайтеся позбавити дитину страху покинути дім. Діти, що виховувались у прийомній сім'ї, вже пережили одного разу втрату батьків, тому вони бояться втратити відчуття захищеності, яке дає їм сім'я. Для подолання проблем, що блокують розвиток дитини, необхідне постійне консультування психолога.

3. Формуйте навички орієнтації та життя в оточуючому середовищі. Надавайте знання інфраструктури міста, організацій та закладів до яких можна звернутися за допомогою.

4. Ознайомте дитину з її правами, які вона має після досягнення 18-ти річного віку і виходу із прийомної сім'ї. Відслідкуйте впродовж перебування дитини в сім'ї дотримання майнових та житлових прав дитини. Мотивуйте користь правової самоосвіти.

5. Спонукайте дитину до прогнозування наслідків від їх вчинків або самостійних рішень. Це підсилить їх відповідальність перед самим собою.

Отже, як ми бачимо, це довготривала і клопітка робота цілої команди, на чолі якої стоять прийомні батьки та психологи, соціальні працівники. Вони повинні чітко усвідомлювати свою роль в житті дитини і бути готовими до того,

що дитина обов'язково виросте і рано чи пізно захоче здійснити свою заповітну мрію: побачити, віднайти рідних, дізнатися правду про своє походження. І якщо прийомна сім'я мала можливість пояснити дитині її походження в більш ранньому віці, то наступним кроком має бути пропозиція підтримувати стосунки з біологічною сім'єю.

Література

1. Матеріали до науково-практичного семінару «Права дитини в Україні». Підготовка тренерів, проєкт Всеукраїнського Комітету Захисту Дітей «Навчання правам дитини в Україні», 2004 р.
2. Бевз Г.М., Пеша І.В. Дитина в прийомній сім'ї: Нотатки психолога. К.: Український інститут соціальних досліджень, 2001. 101 с.
3. Прийомна сім'я: методика створення і соціального супроводу: Науково-методичний посібник. Г.М.Бевз, В.О.Кузьмінський, О.І.Нескучасва та ін. К.: Центр стратегічної підтримки, 2003. 92с.
4. Робота з дитиною у прийомній сім'ї. Методичний посібник. К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2003. 188с.

References

1. Materialy do naukovo-praktychnoho seminaru «Prava dytyny v Ukraini». Pidhotovka treneriv, proekt Vseukrainskoho Komitetu Zakhystu Ditei «Navchannia pravam dytyny v Ukraini». [Materials for the scientific-practical seminar "Rights of the child in Ukraine". Training of trainers, project of the All-Ukrainian Committee for the Protection of Children on the Rights of the Child in Ukraine], 2004 r.
2. Bevz H.M., Pesha I.V. (2001) *Dytyna v pryiomnii simi [Child in foster care]*: Notatky psykholoha.-K.: Ukrainskyi instytut sotsialnykh doslidzhen. 101 s.
3. *Pryiomna simian [Adoptive Family]*: metodyka stvorennia i sotsialnoho suprovodu: Naukovo-metodychnyi posibnyk. H.M.Bevz, V.O.Kuzminskyi, O.I.Neskuchaieva ta in. K.: Tsentr stratehichnoi pidtrymky, 2003. 92s.
4. *Robota z dytynoiu u pryiomnii simi [Working with a child in a foster home]* (2003). Metodychnyi posibnyk. K.: Derzhavnyi instytut problem simi ta molodi. 188s.

Komar T.V.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL CONDITIONS OF SUCCESSFUL SOCIAL ADAPTATION OF PUPILS IN INSTITUTIONAL CARE AND EDUCATION INSTITUTIONS

The article shows that among the functions performed by the family are economic (planning, distribution, earnings, spending money), reproductive

(childbirth, family planning), recreational (leisure and leisure), home care function (economic, household), socializing (education of social skills and skills, education), therapeutic (identity formation, psychological support). In relation to the child, the family gives a sense of belonging to a certain group (without which the person feels lonely), realizes the need for safety, comfort; gives feelings and gives real evidence of its importance to others, without which a person develops a sense of inferiority; allows you to feel mutual warmth and love; generates a sense of uniqueness and personality. It has been shown that the functioning of foster families requires, of course, the psychological and professional training of foster parents, the orientation of their activities to ensure the realization of the interests of the child itself, and not to solving their own problems. In such a family, the parents' motivation for foster care and the foster child's interests should be harmoniously combined. The foster care process has not only a positive side, but also its problems. Adoptive children who are in a new family need more attention from foster parents, especially in the early stages of being in a new social and pedagogical and psychological environment. In such a situation, sometimes there are aggressive reactions, both in foster children and in relatives, aggression in turn provokes psychological stress on parents. It is emphasized that in the process of family adaptation, the whole family needs the help of a psychologist.

Key words: *child, socialization, social adaptation, institutional care students.*

Комар Таїсія Василівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології та педагогіки, Хмельницький національний університет;

Komar Taisiya - Doctor of Psychological Sciences, Associate Professor, Professor, Department of Psychology and Pedagogy, Khmelnsky National University.

УДК 159.938.3:378 DOI: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2019-50-3-1-201-212>

Кім О. В.

ДОСЛІДЖЕННЯ НАСЛІДКІВ ТРАВМУЮЧИХ ПОДІЙ У ШКОЛЯРІВ

ORCID: 0000-0001-6358-8866

У статті описано хід та наведено результати констатувального етапу експерименту. Актуальність обґрунтовано через розуміння того, що переживання дитиною травмуючих подій є специфічним і відбивається в усіх сферах її функціонування: емоційній, соматичній, когнітивній і поведінковій.